

Jolanta Judyta Pudełko PDDM

Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie
e-mail: judyta.pd@gmail.com

8 (2015) 2 ISSN 1689-5150

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/BPTh.2015.010>

Od pogardy do idealizacji – obraz kobiety w Księdze Syracha

From Contempt to Idealization: The Image of Woman in the Book of Sirach

Streszczenie. Księga Syna Syracha zawiera szereg pouczeń dotyczących życia codziennego i relacji międzyludzkich. Mędrzec odnosi się również do kobiet, przedstawiając ich obraz w ambiwalentny sposób. Kobieta zostaje postrzegana jako dobra lub zła w zależności od oceny, którą otrzymuje ze strony mężczyzny. Oceny te, wyrażane w emocjonalny sposób budzą pytanie o ich zasadność oraz o prawdziwy obraz kobiety w księdze. Analiza kilku metafor w negatywnych (Syr 25,16-17. 24) i pozytywnych (Syr 15,1-2; 26,16-18; 36,24-25) wypowiedzi Syracha o kobietach w kontekście innych wypowiedzi mędrca pozwala zrozumieć ich znaczenie. Syrach pouczając swoich słuchaczy wypowiada dosadne oceny zarówno wobec kobiet jak i mężczyzn, z tym, że tekstów krytykujących wady mężczyzn jest o wiele więcej. Czytając wypowiedzi mędrca w takiej perspektywie trudno zauważyć w nich tendencję do mizoginii. Natężenie emocjonalne obecne w tekstach o kobietach świadczy o wielkiej ich wartości a zarazem o wpływie i oddziaływaniu na życie mężczyzn.

Abstract. The Book of the Son of Sirach contains a number of admonitions concerning everyday life and interpersonal relations. The wise man also refers to women, presenting their image in an ambivalent way. The woman is perceived as good or bad according to the assessment given to her by a man. Those opinions, expressed in an emotional way, raise a question of their legitimacy and of the real image of woman in the book. The analysis of several metaphors in negative (Sir 15:1-2; 26:16-18; 36:24-25) and positive (Sri 15:1-2; 26:16-18; 36:24-25) statements by Sirach in the context of other texts by the wise man makes it possible to understand their meaning. While instructing his listeners, Sirach offers strong opinions both on men and women, even though the texts criticizing male vices are much more numerous. When we read the texts by the wise man from such perspective, an inclination to misogyny is hard to trace. The emotional tension present in the texts about women signifies their great value as well as their influence and effect on men's life.

Słowa kluczowe: teologia biblijna; Księga Syna Syracha; kobiety.

Keywords: The Biblical Theology; The Book of Ben Sira; Women.

1. Kobieta w nauczaniu Syna Syracha

Podczas swego nauczania Syn Syracha porusza rozmaite kwestie dotyczące życia codziennego i relacji międzyludzkich. Jego pouczenie posiada walor pedagogiczny, jest kierowane do młodzieńców przygotowujących się do dorosłego życia dotyczy więc również ich relacji z kobietami. Są więc obecne liczne pouczenia na ich temat: na 1390 wersetów księgi, 105 dotyczy kobiet (7% Księgi)¹. W wyszczególnieniu perykop dotyczących kobiet zauważa się już polaryzację w przedstawieniu i ocenie kobiety: dobra żona (7,19.26a; 9,1; 25,1.8a; 26,1–4.13–18; 28,15; 36,21–26; 40,19.23); matka i wdowa (3,1–16; 4,10; 7,27–28; 15,2a; 23,14; 35,14–15; 41,17a); zła żona (7,26b; 9,2; 25,13–26; 26,5–9; 33,19–23; 37,11a; 42,6; 47,19); cudzołożnica i prostytutka (9,3–4.6–7.8–9; 19,2–3; 23,22–26; 41,20b.21c.22a.22b; 42,8ab); córka (7,24–25; 9,5; 22,3–5; 26,10–12; 42,9–14)². Kobieta w nauczaniu Syna Syracha odzwierciedla sposób myślenia współczesnych mu autorów, który wynika z sytuacji społecznej i kulturowej i jest to przedstawienie zarówno mocno ambiwalentne: dobra kobieta jest chwalona, przed złą mędrzec przestrzega, jak i funkcjonalne – kobieta zostaje przedstawiona wyłącznie w relacji do mężczyzny.

Nie bez znaczenia jest fakt przemian społecznych i kulturowych, które dotknęły judaizm w epoce hellenistycznej. Społeczność patriarchalna oparta na mocnych regułach Tory zaczęła doświadczać coraz częściej pojawiających się

¹ Por. C.V. Camp, "Understanding a Patriarchy", *Women Like This*. New Perspectives on Jewish Women in the Greco-Roman World (ed. A.J. Levine) (Scholars Press Atlanta GA 1991) 1; P.W. Skehan-A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira, A New Translation with Notes* (AB 39; Doubleday 1987) 4–6; J.J. Pudełko, „Powołanie Kobiety według Syracyclesa”, *Verbum Vitae* 19/2011, 89–109.

² W. C. Trenchard, *Ben Sira's View of Women* (Chico, CA, 1982): Interpretuje nauczanie Syracyclesa o kobietach w sposób jednoznacznie negatywny, zarzuca mu mizoginię. Nawet pochwały odnoszące się do kobiet traktuje jako wyraz męskiego egoizmu i wyższości. Kobieta ukazana jest jako osoba całkowicie podległa mężczyźnie, pozbawiona własnej godności i tożsamości, a rozwinięty obszernie temat „złej żony” uwypukla negatywne podejście mędrca. Uważa, że kobieta nie zostaje przedstawiona jako niezależna jednostka, lecz wyłącznie w odniesieniu do mężczyzny. Jest doceniana w miarę zaspokajania męskich potrzeb i zachcianek. Jej piękno służy do pobudzania jego seksualnych pożądań, a jej godność zależy od jej pasywnego podporządkowania się mężczyźnie. Rozległe opisy wad kobiet miałyby uzasadnić ich podrzędną pozycję. Por. K.E. Bailey „Women in Ben Sirach and in the New Testament”, *For Me to Live*, (ed. L.J. Kelso) (Cleveland Liederbach Books 1972) 56–73; N. Calduch-Benages, “Good and Bad Wives in the Book of Ben Sira: A Harmless Classification?”, *The Writings and Later Wisdom Books* (ed. C. M. Maier – N. Calduch-Benages) (Atlanta 2014) 109.

kryzysów. Separacja świata kobiet i mężczyzn zaczęła zmniejszać się w związku z powstawaniem greckich miast w Palestynie. Życie miejskie epoki hellenistycznej wносиło nowe formy spotkania obu płci, inne, niż te, znane z tradycji żydowskiej i propagowane przez Syna Syracha³. Dla młodych mężczyzn pojawiły się też różne okazje spotkań z kobietami, o nie zawsze dobrej reputacji. Przyczyny te mogą usprawiedliwiać negatywny obraz kobiet i przestrogi przed zagrożeniem z ich strony. Pouczenia Syna Syracha zwrócone do chłopców i młodych mężczyzn podejmują te zagadnienia⁴. Mędrzec wskazywał model życia zgodny z Torą i tradycją ojców. Zastanawiający jest fakt, iż Syrach promując wiarę i model życia bohaterów z przyszłości Izraela (Syr 44–49) pominął w tym zestawieniu bohaterki kobiece. Dla niektórych interpretatorów jest to znak lekceważenia kobiet, bądź świadectwo androcentrycznego stylu panującego w społeczeństwie patriarchalnym⁵. Nie można jednak wykluczyć, iż mędrzec pominął imienne odniesienia do kobiet, mając na celu uwypuklenie wymiaru kultycznego w Izraelu, a zwłaszcza urzędu arcykapłana, jako jedynego widzialnego znaku przymierza Boga z Jego ludem. Tam natomiast, gdzie jest mowa o kobietach, mędrzec wypowiada się w sposób mocno ambiwalentny, dzieląc kobiety na dobre i na złe⁶. Jaki zatem obraz kobiety uwidacznia jego nauczanie?

Metafory wyrażające pogardę wobec kobiety?

Nie jest zaskakujące, iż mędrzec przestrzega swoich uczniów przed wpływem złej kobiety (złej żony, prostytutki, cudzołożnicy, obcej). Pouczenia mędrca kierowały się przeciw do młodych chłopców z wpływowych rodzin, którzy w niedługiej przyszłości mieli pełnić ważne funkcje społeczne, być mężami i ojcami. W podobny sposób Syrach przestrzega przed złymi, nieuczciwymi, nieszczerymi mężczyznami (np. Syr 12,8–18; 13,1–13), a nawet zaleca ostrożność w zawieraniu przyjaźni (Syr 6,5–17; 37,1–5). Nie można więc powiedzieć, iż kobiety

---

³ Por. G. Sauer, *Jesus Sirach / Ben Sira* (ATD Apokryphen 1; Göttingen 2000) 99; Calduch-Benages, "Good and Bad Wives", 109.

⁴ Por. M. Gilbert, „Ben Sira et la femme”, *Revue théologique de Louvain*, 7 (1976) 426.

⁵ Por. N. Calduch-Benages, „The Absence of Named Women from Ben Sira's Praise of Ancestors”, *Rewriting Biblical History. Essays on Chronicles and Ben Sira in Honor of Pancratius C. Beentjes* (ed. J. Corley – H. van Grol) (Berlin–New York 2011) 301–317.

⁶ N. Calduch („Good and Bad Wives”, 111) zauważa, iż silna polaryzacja w obrazie kobiety była obecna też w ówczesnej literaturze egipskiej i greckiej.

są gorzej traktowane niż mężczyźni⁷. Jednak pojawiają się teksty, w których określenia dotyczące kobiety mogą wydawać się oznakami pogardy i lekceważenia. Jak należy je rozumieć?

Syr 25,16–17⁸

¹⁶ συνοικῆσαι λέοντι καὶ δράκοντι εὐδοκῆσω ἢ συνοικῆσαι μετὰ γυναικὸς πονηρᾶς

¹⁷ πονηρία γυναικὸς ἄλλοιοῖ τὴν ὄρασιν αὐτῆς καὶ σκοτοῖ τὸ πρόσωπον αὐτῆς ὡς ἄρκος

Wolałbym mieszkać z lwem i smokiem, niż ze złą kobietą.

Złość kobiety zmienia jej wygląd, czyni jej twarz ciemną jak u niedźwiedzicy.

Fragment ten został uznany przez komentatora A. Minissale jak przykład skłonności do mizoginii Syracha⁹. Warto zatem spróbować odpowiedzieć sobie na pytanie o znaczenie wypowiedzi mędrca. Kontekst wypowiedzi Syr 25–26 przedstawia pochwałę dobrej kobiety/żony oraz naganę złej. Autor dokonuje swojego zestawienia na zasadzie mocnego kontrastu i dodatkowo wzmacnia przekaz formując wypowiedź w pierwszej osobie¹⁰. Budowa wersetów 25,16–17 wykazuje strukturę chiastyczną, która poprzez metafory zwierząt (a i a') wskazuje na złość kobiety (b i b').

a. λέοντι καὶ δράκοντι

b. γυναικὸς πονηρᾶς

b' πονηρία γυναικὸς

a' ὡς ἄρκος

Syr 25,16 zestawia złość kobiety z dwoma zwierzętami, które kojarzą się z zagrożeniem życia¹¹. Połączenie tych dwóch terminów pojawia się jeszcze w Ps 90,13(LXX), gdzie chroniony przez Boga człowiek będzie mógł się oprzeć

⁷ Podział na „złych” i „dobrych” ludzi zasadniczo charakteryzuje dzieło Syracha. Por. tamże, 111.

⁸ Teksty Księgi Syracha pochodzą z LXX (*Sapientia Iesu Filii Sirach*, J. Ziegler (red.), Septuaginta: Vetus Testamentum graece auctoritate Societatis Göttingensis editum, 12/2, Göttingen 1965, ²1980.), gdyż wśród odnalezionych fragmentów hebrajskich nie są obecne wszystkie z tekstów analizowanych w niniejszym artykule. Tam, gdzie obecna wersja hebrajska znaczenie różni się od greckiej, zostanie to zasygnalizowane.

⁹ *Questa pericope sulla donna perfida, moto più lunga della seguente sulla donna buona (26,1–4), potrebbe indicare una certa tendenza misoginia di Ben Sira*. A. Minissale, *Siracide (Ecclesiastico)*. Versione – Introduzione – Note (Roma 1980) 132.

¹⁰ Por. Caldach-Benages, “Good and Bad Wives”, 114–115.

¹¹ Por. ibidem, 116.

wszelkim niebezpieczeństwom, nawet podeptać lwa i smoka. Termin λέων oznacza lwa, drapieżne zwierzę, które zagraża człowiekowi, i w takim znaczeniu pojawia się w Księdze Syracha (47,3) tylko raz. Pozostałe siedem razy to użycie metaforyczne, które wyraża: podejrzliwość mężczyzny wobec swoich bliskich (4,30), łupienie ubogich przez bogacza (13,19), grzech (21,2; 27,10), pomstę (27,28; 28,23) i w końcu złość kobiety (25,16). Widać więc zatem, że bolesne doświadczenie w kontakcie mężczyzny z kobietą nie stanowi jakiegokolwiek identyfikacji z drapieżnikiem, który pojawia się również w innych wypowiedziach mędrca w sensie figuratywnym. Negatywne zachowanie, porównane do zachowania lwa zostaje odniesione przez mędrca zarówno do kobiety jak i mężczyzny. Lew, który w Biblii posiada również pozytywną symbolikę (np. odwagi, zwycięstwa – Rdz 49,9; Ap 5,5), staje się u Syracha symbolem ludzkiej siły i przemocy, w tym przypadku na płaszczyźnie emocjonalnej, która może być odczuwalna dotkliwiej niż konfrontacja z drapieżnikiem¹². Kolejnym obrazem użytym w odniesieniu do kobiety jest δράκων (smok, wąż). Jest jedyne użycie tego terminu przez Syna Syracha. Septuaginta używała tego terminu do opisu tajemniczych, mitycznych potworów morskich, które symbolizowały siły chaosu (Ps 73,13.14; 103,26, 148,4; Hi 3,8; Iz 27,1), będące ujarzmione przez Boga¹³. Być może obraz ten odnosi się do tajemniczych sił kobiety, które kryją się w niej, jak smok w morskich głębinach. Mędrzec w tym zestawieniu wydaje się podkreślać siłę negatywnych emocji kobiety, które objawiając się znielaczka przewyższają nawet zagrożenie ze strony niebezpiecznych zwierząt. Werset 17 zamieszcza porównanie złości kobiety do niedźwiedzia – ἄρκος. Jednak Syr 25,17 posiada różnice w wersjach tekstualnych¹⁴. Jedyne tekst grecki stwierdza, iż twarz złej kobiety staje się ciemna jak niedźwiedzica (ὤς ἄρκος). Tekst hebrajski odnosi to porównanie do smutku mężczyzny, którego twarz, z powodu złości kobiety, zaciemnia się jak u niedźwiedzia (וַיִּקְדֵּר אִישׁ וַיִּקְדֵּר בְּ... לְרִיב)¹⁵.

¹² The word occurs some 150 times in the LXX, often in comparisons. In all the NT instances we find OT allusions. Thus Heb. 11:33 is based on Dan. 6: 17ff. Again, Rev. 4:7 reflects Ezek. 1: 10ff. (and cf. Rev. 9:17; 13:2). A messianic understanding of Gen. 49:9 underlies Rev. 5:5, and one may compare 10:3 with Hos. 11:10 and Am. 3:8. For the warning against apostasy in 1 Pet. 5:8 cf. Ps. 22:13, and for 2 Tim. 4:17 cf. Ps. 22:21. The promise that lions will be peaceful in the last time (Is. 11:6–7) finds no echo in the NT. W. Michaelis, λέων, *Theological Dictionary of the New Testament* (TWNT; Vol. IV) (Grand Rapids 1995) 531.

¹³ Por. W. Foerster, δράκων (TWNT, Vol II) 281–283.

¹⁴ A. Minisalle, *La versione greca del Siracide*. Confronto con il testo ebraico alla luce dell'attività midrascica e del metodo targumico (AnBib 133; Roma 1995) 235.

¹⁵ P.C. Beentjes (ed.), *The Book of Ben Sira in Hebrew. Text Edition of All Extant Hebrew Manuscripts and a Synopsis of All Parallel Hebrew Ben Sira Texts* (V.T.S 68; Leiden–New York–Köln 1997) 98.

Tekst syryjski natomiast, porównuje pociemniałą twarz mężczyzny do koloru worka (ܠܘܚܐ ܠܘܠܐ)¹⁶. Termin *ἄρκος* pojawia się w Biblii w znaczeniu dosłownym (1 Sm 17,34.36.37; 2 Krl 2,24; Syr 47,3) na oznaczenie drapieżnego zwierzęcia. W Syr 25,17 znajduje się natomiast porównanie do niedźwiedzia: *ὤς ἄρκος*. Takie porównania występują w LXX, oprócz Syr 25,17, jeszcze trzy razy. W Iz 59,11 ryk niedźwiedzia symbolizuje gorycz rozczarowania. W 2 Sm 17,8 i Oz 13,8 gorycz i wściekłość zostaje porównana do sytuacji niedźwiedzicy tracącej swe młode. Porównanie do niedźwiedzicy oznacza więc sytuację dramatycznego bólu, wściekłości i rozdrażnienia, które jednak znajduje swe uzasadnienie – jest to ich żałoba¹⁷. Midrasz *Bereshit Rabba* 87,4 porównuje z niedźwiedzicą podstępna żonę Potifara¹⁸.

Użycie metafory lwa, smoka i niedźwiedzicy w odniesieniu do kobiety, jak widać nie jest jedynym użyciem figuratywnym tych obrazów. Zwierzęta te kojarzą się z wielką siłą, która przeważa siły człowieka i może stanowić dla niego zagrożenie. Użycie tych obrazów stanowi jednak celową hiperbolę¹⁹. Można wnioskować, że mędrzec przypisywał kobiecie wielki wpływ na życie mężczyzny. Była tą, która go mogła zarówno uszczęśliwić jak i unicestwić²⁰. W tym przypadku jednak, metafora nie opisuje kobiety jako takiej, ale siłę oddziaływania jej złości czy innych negatywnych emocji. Nie można też zapominać, iż mędrzec w dosadny sposób opisuje również negatywne postawy mężczyzn: pyszałkowatość (13,1), lenistwo (22,1–2), głupotę (22,9–15), złą mowę (28,8–26), podejrzliwość (4,30), chciwość (13,19)²¹.

¹⁶ N. Calduch-Benages – J. Ferrer – J. Liesen (ed.), *La Sabiduría del Escriba*. Edición diplomática de la versión siríaca del libro de Ben Sira según el Códice Ambrosiano, con traducción española e inglesa / *Wisdom of the Scribe*. Diplomatic Edition of the Syriac Version of the Book of Ben Sira according to Codex Ambrosianus, with Translations in Spanish and English (Biblioteca Midrásica 26; Estella 2003) 169. Por. R. Smend, *Die Weisheit des Jesus Sirach erklärt* (Berlin 1906) 229–230; N. Peters, *Das Buch Jesus Sirach oder Ecclesiasticus*. Übersetzt und erklärt (Exegetisches Handbuch zum Alten Testament 25; Münster 1913) 214.

¹⁷ Por. B. M. Zapff *Jesus Sirach 25 – 51*. Kommentar zum AT mit der Einheitsübersetzung (Die Neue Echter Bibel 39; Würzburg 2010) 146.

¹⁸ Cytuję za: R. Smend, *Die Weisheit des Jesus Sirach*, 230. Por. G.H. Box – W.O.E. Oesterley, “The Book of Sirach”, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament with Introductions and Critical and Explanatory Notes to the Several Books I* (ed. R.H. Charles) (University Press, Oxford 1913) 401.

¹⁹ Por. Calduch-Benages, “Good and Bad Wives”, 116.

²⁰ Por. Minissale, *Siracide*, 132. Skehan-Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 347.

²¹ Por. Calduch-Benages, “Good and Bad Wives”, 115.

Syr 25,24

ἀπὸ γυναικὸς ἀρχὴ ἁμαρτίας καὶ δι' αὐτὴν ἀποθνήσκομεν πάντες

Od kobiety początek grzechu i z jej powodu wszyscy umieramy.

Zastanawiający jest tekst Syr 25,24, który bywa interpretowany w odniesieniu do upadku Ewy (Rdz 3,12), co miałyby wskazywać na znajomość i zainteresowanie mędrca prehistorią biblijną²². W całym dziele mędrca nie uważa się jednak zainteresowania protologią, nawet w *Pochwale ojców* Adam jest wzmiankowany bardzo oszczędnie (zob. 49,16b; por. 33,10; 40,1). Nie ma też żadnych innych odniesień w księdze do nieposłuszeństwa pierwszych rodziców. Syrach poucza o śmiertelności człowieka, ale łączy to z odwiecznym postanowieniem Boga (*Taki jest wyrok wydany przez Pana na wszelkie ciało: i po co odrzucać to, co się podoba Najwyższemu?* Syr 41,4; por. 16,26–17,10). Badając kontekst Syr 25,24, możemy dojść do wniosku, że tekst ten może dotyczyć jakiegokolwiek upadku, grzechu, ruiny, a nawet śmierci, które przychodzą na mężczyzn z powodu kobiet. Kontekst nie wskazuje ani na pierwszych rodziców, ani na kwestię ich nieposłuszeństwa Bogu, ale traktuje o złej żonie i związanym z nią nieszczęściu, którego doświadcza mąż. W oparciu o bezpośredni kontekst Syr 25,24, J. Levison jest zdania, że tekst ten nie odnosi się do pierwszej kobiety Ewy, ale do każdej złej żony. Proponuje w związku z tym następujące tłumaczenie Syr 25,24: „Od [złej] żony jest początek grzechu i z jej powodu my [mężowie] wszyscy umieramy”. Kontekst następujący natomiast wskazuje drogę ostatecznego rozwiązania bolesnej sytuacji poprzez oddalenie złej żony. Syrach więc prawdopodobnie nie czyni tu aluzji do Ewy, a raczej rzuca światło na status kobiety i naturę małżeństwa w judaizmie, w okresie Drugiej Świątyni²³.

Metafory wyrażające zachwyty i idealizację kobiety?

Spośród wielu tekstów sławiących kobietę i jej walory zostały wybrane niektóre, te posiadające odniesienia metaforyczne. Te porównania mogą zostać odczy-

²² R.J. Coggins, *Sirach* (Sheffield, Academic Press, 1998) 87; Skehan-Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 348; R. Krawczyk, „Kobieta w świetle przekazów biblijnych”, *RBL* 39 (1986) 486. Wina pierwszej kobiety była uwypuklana w niektórych tekstach żydowskich (np. *Życie Adama i Ewy*), jednak z czasem na pierwszy plan wysunęła się odpowiedzialność Adama (np. *Midrasz Bemidbar Rabba*). Box – Oesterley, “The Book of Sirach”, 402. Kolejna wypowiedź mędrca w pierwszej osobie. Liczba mnoga potwierdza, iż ma to być powszechne doświadczenie i przekonanie mężczyzn. Por. Caldusch-Benages, “Good and Bad Wives”, 115.

²³ J. Levison, „Is Eve to Blame? A Contextual Analysis of Sirach 25:24”, *CBQ* 47 (1985) 1–4, 617–623. Por. Skehan-Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 349.

tane jako swoiste komplementy, jednak przy wnikliwej analizie zauważa się tu odniesienie do ważnych wymiarów życia i religijności Izraela.

Syr 15,1–3

¹ ὁ φοβούμενος κύριον ποιήσει αὐτό και ὁ ἐγκρατῆς τοῦ νόμου καταλήμψεται αὐτήν

² και ὑπαντήσεται αὐτῷ ὡς μήτηρ και ὡς γυνή παρθενίας προσδέξεται αὐτόν

³ ψωμιεῖ αὐτόν ἄρτον συνέσεως και ὕδωρ σοφίας ποτίσει αὐτόν

Tak będzie postępował ten, kto się boi Pana, kto się trzyma Prawa, ten ją otrzyma [= mądrość].

Jak matka mu wyjdzie na spotkanie, przyjmie go jak dziewczyna małżonka.

Będzie go karmić chlebem zrozumienia, napoi go wodą mądrości.

Syr 14,20 – 15,10 stanowi pochwałę człowieka, który troszczy się o zdobycie mądrości. Czyni wiele poświęceń, aby ją zyskać i w końcu zostanie nagrodzony. O mądrość, największy dar Boga, zabiegać będzie jednak tylko ten, kto prawdziwie boi się Pana i wypełnia Jego Prawo. Bojaźń Boża i wierność Torze, są to dwie drogi na zdobycie mądrości (Syr 1,14,26). Dar upragnionej mądrości został porównany przez Syracha do kobiety. Mądrość zostaje porównana najpierw do matki (μήτηρ)²⁴. Tak, jak matka przekazuje życie naturalne, tak i mądrość obdarza życiem Bożym. Można jednak to porównanie zestawić z tekstami, które wyrażają postawę Boga do człowieka posługując się obrazem matki. Bóg nie opuści swojego ludu i nie zapomni o nim, nawet jeśli by zapomniała o swym dziecku własna matka (por. Iz 49,15), pocieszy udręczony lud, jak matka swoje dziecko (por. Iz 66,13)²⁵. Kobieta jest tutaj zatem symbolem mądrości Boga, której wyrazem jest dar życia, a następnie troska, opieka i pocieszenie. Drugim wyobrażeniem daru mądrości jest młoda, dziewczyna małżonka (γυνή παρθενίας). Stanowi to nawiązanie do pierwszej, wielkiej miłości, która stanowi początek wspólnego życia i ostoję wierności (por. Prz 5,18; Jr 3,4; Jl 1,8). Według mędrca więź z mądrością ma być tak silna i intensywna, jak relacja nowożeńców. Miłość matczyna i małżeńska jest zatem największym darem, jakim Bóg obdarza mężczyznę. Relacja z matką i młodą małżonką stanowią tutaj ideał oddający Boże obdarowanie przez mądrość. Otrzymuje tu ona funkcję

²⁴ K.E. Bailey („Women in Ben Sirach and in the New Testament”, 56–57) zauważa wielki szacunek, jakim mędrzec darzy osobę matki. Choć w swej pozycji znajduje się niżej od postaci ojca, to jednak zyskuje poważanie ze względu na trud wydawania potomstwa (7,27: „Z całego serca czcij ojca swego i boleści matki nie zapominaj”).

²⁵ Por. Box – Oesterley, „The Book of Sirach”, 369; J. Schreiner, Jesus Sirach (Würzburg 2002) 85.

karmienia i pojenia – co stanowi zadanie matki i żony²⁶. W Biblii można znaleźć metaforyczne odniesienia do pokarmu, czy uczytą mądrości (np. Prz 9,5; Iz 55,1). W tradycji żydowskiej chleb i woda – jako podstawowy pokarm – stanowiły również symbol Tory, przez którą Bóg sycił swój lud²⁷. A zatem obraz kobiety i jej matczynej/oblubieńczej miłości stanowi tu metaforę największych darów Boga dla Izraela – Bożej mądrości, która znalazła swój wyraz w Torze.

Syr 26,16–18

¹⁶ ἥλιος ἀνατέλλων ἐν ὑψίστοις κυρίου καὶ κάλλος ἀγαθῆς γυναικὸς ἐν κόσμῳ οἰκίας αὐτῆς

¹⁷ λύχνος ἐκλάμπων ἐπὶ λυχνίας ἀγίας καὶ κάλλος προσώπου ἐπὶ ἡλικίας στασίμη

¹⁸ στῦλοι χρύσειοι ἐπὶ βάσεως ἀργυρᾶς καὶ πόδες ὡραῖοι ἐπὶ στέρνοις εὐσταθοῦς

Jak słońce wschodzące na wysokościach Pana, tak piękno dobrej kobiety wśród ozdób jej domu.

Jak światło jaśniejące na świętym świeczniku, tak piękna twarz przy zgrabnej figurze.

Jak złote kolumny na srebrnych podstawach, tak kształtne nogi na mocnych stopach.

Piękno kobiety stanowi jej wielki walor, ale nie jedyny. Syr 26,16–18 wchodzi w skład większej jednostki o pochwałę dobrej żony, której pochwała rozpoczyna się od zaakcentowania urody kobiety (26,13), a następnie jej cech charakteru, takich jak: spokój, dobre wychowanie (26,14) oraz skromność i powściągliwość (26,15). Jednak te pozytywne stwierdzenia i wyrazy pochwały znów bywają interpretowane jako wyraz męskiej dominacji²⁸. Patrząc jednak

²⁶ Dwa wymiary wielkiej miłości, tej matczynej oraz małżeńskiej są właśnie tym największym dobrem i szczęściem, który mężczyzna otrzymuje od Boga. Sentencja wyrażona na sposób chiastyczny podkreśla postawę kobiety wobec mężczyzny. Użyte czasowniki posiadają podobne znaczenie (ὑπαντάω: „wyjść naprzeciw, spotkać”; προσδέχομαι: „przyjąć, czekać na”). Kolejne wersety, które opisują czynności mądrości, wyrażone zostały również przez obrazy typowo kobiece: „nakarmić, napoić, dać oparcie, podtrzymać”. Są to czynności, które na różne sposoby podtrzymują życie. Tak i kobieta jest wezwana do tego, aby swoją osobą, obecnością podtrzymywać życie i o nie się troszczyć. Pudelko, „Powołanie Kobiety według Syracydesa”, 103–104.

²⁷ Por. Box – Oesterley, “The Book of Sirach”, 369; Skehan-Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 264.

²⁸ Trenchard, *Ben Sira’s View of Women*, 38. Są również określenia kobiety, które stawiają ją w podobnej pozycji do mężczyzny, co ukazuje jej godność. Gdy Syracydes sławi jej skromność (26,15), to nie tylko chce podkreślić konieczność postawienia kobiety w cieniu mężczyzny,

z perspektywy judaizmu trudno oczekiwać czegoś innego. Kobieta w tekstach biblijnych figuruje najczęściej jako towarzyszka, którą Bóg dał mężczyźnie, aby stanowiła dla niego „pomoc jemu podobną” (por. Rdz 2,18). Objawienie prawdy o człowieku było jednak wszczepione w konkretne realia społeczeństwa patriarchalnego, stąd nie może dziwić zależność, podporządkowanie kobiety mężczyźnie, co zauważa się bardzo wyraźnie w pouczeniach Syracha. W Syr 26,16–18 pojawiają się metafory oddające walor kobiety. Kobieta jest przyrównana do słońca (ἥλιος), które wschodzi na wysokościach Pana (26,16), co wyraża ideę ciepła, dobra, pomnażania życia. W 43,1–5 mędrzec zadziwia się niezwykłością i pięknem słońca, jako Bożego dzieła. Dom staje się więc swoistym „mikrokosmosem”, w którym kobieta stanowi życiodajne słońce²⁹. Dalej Syr 26,17–18 Syrach porównuje oblicze kobiety do świecznika (λυχνία), a jej nogi do złotych kolumn (στῦλοι χρύσειοι) na srebrnych podstawach. Jest to ewidentne odniesienie do namiotu spotkania, a później do świątyni jerozolimskiej (Wj 25,31nn; 26,32)³⁰. Syn Syracha w swych pouczeniach przejawiał wielki szacunek do świątyni i uwypuklał jej rolę w umacnianiu tożsamości narodu i relacji z Bogiem (por. 50, 1–21)³¹. A więc kobieta ma być „rzeczywistością” tak bardzo ukochaną, gdyż staje się „przestrzenią”, dzięki której mężczyzna doświadcza wielkiego dobra, miłości, które objawiają samego Boga. Kobieta wnosi do domu coś z boskości i przemienia życie rodzinne w swoistą „liturgię”. Porównania te mogą wynikać z wcześniejszego tekstu mędrca o uosobionej mądrości (Syr 24,10–11.15), w którym mądrość pełni posługę kultyczną w świątyni³².

---

jest to bowiem cecha, którą zaleca również mężczyznom (32,10; 41,27). Żona ma być dobrze wychowana (26,14), ale jest to również ideał Bożego prowadzenia człowieka. Bóg sam na różne sposoby wychowuje ludzi, aby odpowiadali powołaniu zawartemu w stwórczym zamyśle (18,13). Pudełko, „Powołanie Kobiety według Syracycydesa”, 102.

²⁹ Por. Zapff *Jesus Sirach 25 – 51*, 154.

³⁰ Minissale, *Siracide (Ecclesiastico)*, 136. Są jednak komentatorzy, którzy w tej symbolice dostrzegają konotacje seksualne. Por. Zapff *Jesus Sirach 25 – 51*, 155.

³¹ Por. Skehan-Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 350.

³² Por. Caldach-Benages, „Good and Bad Wives”, 121. Jednak w tym przypadku, w ocenie C. Camp mądrość jest pozbawiona cech kobiecych, a jej postać bardziej wskazuje słowo Boże (24,3: „Wysłałem z ust Najwyższego”), czy nawet spisana Torę, która w czasach Syracycydesa posiadała już status księgi świętej. C. Camp, „Women, Texts, and Scribes in Proverbs and Sirach”, *Seeking Out the Wisdom of the Ancients* (ed. L.R. Troxel) (Winona Lake, Eisenbrauns 2005) 378–379.

Syr 36,24–25

²⁴ ὁ κτώμενος γυναῖκα ἐνάρχεται κτήσεως βοηθὸν κατ' αὐτὸν καὶ στῦλον ἀναπαύσεως

²⁵ οὗ οὐκ ἔστιν φραγμὸς διαρπαγῆσεται κτήμα καὶ οὗ οὐκ ἔστιν γυνή στενάξει πλανώμενος

Kto zdobył żonę, zrobił dobry nabytek: zyskał *pomoc podobną do niego* i kolumnę odpoczynku.

Tam, gdzie nie ma ogrodzenia, posiadłość jest ograbiana, tam, gdzie nie ma żony, słycać wzdychanie zagubionego.

Mędrzec pochwała tu ożenek. Wersja grecka wskazuje, iż jest to dobre przedsięwzięcie. W wersji hebrajskiej tekstu Syr 36,24 pojawia się wyrażenie קַיִן חַיִּים przywołujące stworzoną przed wiekami mądrość, towarzyszkę i współpracowniczkę samego Boga (Prz 8,22: חַיִּים קַיִן „stworzona/zrodzona na początku”). Dobra żona zostaje zatem nazwana określeniem opisującym uosobioną mądrość, zarówno o jedną, jak i o drugą należy się starać i zabiegać (por. Prz 4,7)³³. Mędrzec odnosi się tu również do Rdz 2,18 przywołując pozycję kobiety w zamysle Boga: βοηθὸν κατ' αὐτὸν (pomoc podobną do niego, zgodną z nim). Bardzo wymowne jest też kolejne określenie użyte w 36,24. Kobieta jest nazwana kolumną, słupem odpoczynku, wsparcia (στῦλον ἀναπαύσεως). Użyty termin przywołuje słup ognia, który wyrażał Bożą obecność i prowadzenie Izraela (Wj 33,10; Mdr 18,3). Ale jest to przede wszystkim element świątyni/domu (por. Wj 40,18; 1 Krl 7,21; Jdt 13,8), czy przenośnie, domu mądrości (Syr 24,4; Prz 9,1). Kobieta jest więc symbolem „życiodajnej przestrzeni”, dzięki której mąż i domownicy mogą doświadczyć domowego zacisza, wsparcia, odpoczynku. Potwierdza to kontrast zawarty w 36,25. Pojawia się obraz zniszczonej posiadłości: brak muru, który Prz 24,30–31 identyfikuje z posiadłością próżniaka i głupca³⁴. Bezład, utrata dóbr – to stan mężczyzny pozbawionego żony – jest on błąkającym się, bezdomnym tułaczem. W wersji hebrajskiej jego życie staje się losem „tułacza i zbiega” (גַּיְרָה), co wiąże się z tragicznym losem Kaina (Rdz 4,12.14). Choć kobiety w ówczesnych realiach podlegały mężczyznom, jednak los mężczyzn zależał w dużej mierze od ich żon, które tworzyły klimat ich codzienności³⁵.

³³ Por. Box – Oesterley, “The Book of Sirach”, 443; Skehan-Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 431; Zapff, *Jesus Sirach 25 – 51*, 243.

³⁴ Por. Skehan-Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 431.

³⁵ Por. Calduch-Benages, “Good and Bad Wives”, 122.

Wnioski

Kobieta w nauczaniu Syracyclesa odzwierciedla sposób myślenia współczesnych mu autorów, który wynika z sytuacji społecznej i kulturowej³⁶. Kobieta została tu opisana przez mężczyznę, z męskiego punktu widzenia, w społeczeństwie kultury patriarchalnej³⁷.

Krytyka kobiet w księdze koncentruje się bardziej na ich emocjach i postawach (np. zazdrość, gadulstwo, pijaństwo, rozpusta – zob. Syr 26,5–12), niż na nich samych. Nie można pomijać faktu, iż mędrzec dosadnie krytykuje również mężczyzn i ich wady. A zatem krytyczne, pełne ironii i ciętego dowcipu wypowiedzi, mają na celu wywołanie silnej reakcji i refleksji słuchaczy. Opisy, który wydają się stanowić pogardę wobec kobiet, w rzeczywistości wykazują ich wielką siłę oddziaływania na mężczyzn. Choć prawnie były podporządkowane mężczyznom, to mężczyźni na płaszczyźnie emocjonalnej i relacji rodzinnych zależeli od kobiet i ich postępowania.

„Idealizacja” kobiety w niektórych tekstach Syna Syracha jest próbą wyrażenia świadomości jej wartości i roli. Dobra kobieta zostaje porównana do rzeczywistości życiodajnych na płaszczyźnie życia biologicznego, duchowego, społecznego: mądrości Bożej, świątyni, słońca, domu. Kiedy kobieta poddaje się Bożemu oddziaływaniu, przekazuje Boże dary. Nie jest to więc faktycznie idealizacja, lecz objawienie się zamysłu Boga wobec kobiety i jej powołania.

Obraz kobiety w Księdze Syracha jest zatem bardzo realistyczny, choć oczywiście uzależniony od czasów i światopoglądu autora. Nie można zatem zarzucać Syrachowi postawy mizoginii. Kobieta przedstawiona przez mędrca nie jest „przedmiotem” użytym przez mężczyznę, posiada wartość daną jej od Boga oraz związaną z tym odpowiedzialność. Posiada ogromną siłę, „straszliwą potęgę”, jak określił to M. Gilbert, która może zostać spożytkowana niewłaściwie, co staje się przyczyną nieszczęścia i zguby mężczyzny zarówno na płaszczyźnie emocjonalnej, materialnej, społecznej i duchowej. Jednak kobieta,

---

³⁶ Skehan-A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, 91; P.M. Eisenbaum, „Sirach”, *Women’s Bible Commentary* (ed. C.A. Newsom-S.H. Ringe) (Westminster John Knox Press 1998) 298.

³⁷ N. Caldach-Benages, („Good and Bad Wives”, 124–125) podsmowując wypowiedzi Syracha o kobietach zarzuca autorowi księgi konserwowanie systemu patriarchalnego w społeczeństwie żydowskim. Wydaje się to jednak oceną niezgodną z ówczesną mentalnością i spojrzeniem na życie, a próbą projekcji wobec tekstu współczesnego światopoglądu.

która podąża za głosem swego powołania, które otrzymała od Boga, staje się przekazicielką miłości i życia³⁸.

Bibliografia

- Bailey K.E. „Women in Ben Sirach and in the New Testament”, *For Me to Live*, (ed. L.J. Kelso) (Cleveland Liederbach Books 1972) 56–73.
- Beentjes P.C. (ed.), *The Book of Ben Sira in Hebrew. Text Edition of All Extant Hebrew Manuscripts and a Synopsis of All Parallel Hebrew Ben Sira Texts* (VTS 68; Leiden – New York – Köln 1997).
- Box G.H. – Oesterley W.O.E., “The Book of Sirach”, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament with Introductions and Critical and Explanatory Notes to the Several Books I* (ed. R. H. Charles) (University Press, Oxford 1913) 268–517.
- Calduch-Benages N. – Ferrer J. – Liesen J. (ed.), *La Sabiduría del Escriba*. Edición diplomática de la version siríaca del libro de Ben Sira según el Códice Ambrosiano, con traducción española e inglesa / *Wisdom of the Scribe*. Diplomatic Edition of the Syriac Version of the Book of Ben Sira according to Codex Ambrosianus, with Translations in Spanish and English (Biblioteca Midrásica 26; Estella 2003).
- Calduch-Benages N., „The Absence of Named Women from Ben Sira’s Praise of Ancestors”, *Rewriting Biblical History. Essays on Chronicles and Ben Sira in Honor of Pancratius C. Beentjes* (ed. J. Corley – H. van Grol) (Berlin–New York 2011) 301–317.
- Calduch-Benages N., “Good and Bad Wives in the Book of Ben Sira: A Harmless Classification?” *The Writings and Later Wisdom Books* (ed. C. M. Maier – N. Calduch-Benages) (Atlanta 2014) 109–125.
- Camp C.V., “Understanding a Patriarchy”, *Women Like This*. New Perspectives on Jewish Women in the Greco-Roman World (ed. A.J. Levine) (Scholars Press Atlanta GA 1991).
- Camp C.V., „Women, Texts, and Scribes in Proverbs and Sirach”, *Seeking Out the Wisdom of the Ancients* (ed. L.R. Troxel) (Winona Lake, Eisenbrauns 2005) 371–387.
- Coggins R.J., *Sirach* (Sheffield, Academic Press, 1998).

---

³⁸ M. Gilbert, („Ben Sira et la femme”, 441) zauważa niuanse istotne dla interpretacji kobiecych tekstów Syn Syracha. Analizuje, podobnie jak inni, negatywne i pozytywne wypowiedzi mędrca na temat kobiet. Konkluzja do której dochodzi różni się jednak od innych autorów. W świetle wszystkich tekstów Syracyclesa na temat kobiet, trudno jest mówić jeszcze o jego mizoginii. Wydaje się, że dla Syracyclesa kobieta jest straszliwą potęgą. Kobieta przejawia zatem niezwykłą siłę, która może posiadać zarówno pozytywny i negatywny efekt. R. Krawczyk („Kobieta w świetle przekazów biblijnych”, 486) stwierdza: “Surowość w ocenie kobiet stanowi swoisty odwet za to, że tylu wężami mężczyźni są uzależnieni od «płci słabej»”.

- Eisenbaum P.M., "Sirach", *Women's Bible Commentary* (ed. C.A. Newsom-S.H. Ringe) (Westminster John Knox Press 1998).
- Gilbert M., „Ben Sira et la femme”, *Revue théologique de Louvain*, 7 (1976) 426–442.
- Kittel G. – Friedrich G. (ed.) *Theological Dictionary of the New Testament* (Abridged in One Volume) (Grand Rapids 1995).
- Krawczyk R., „Kobieta w świetle przekazów biblijnych”, *RBL* 39 (1986) 480–487.
- Levison J., „Is Eve to Blame? A Contextual Analysis of Sirach 25:24”, *CBQ* 47 (1985) 1–4, 617–623.
- Minissale A., *Siracide (Ecclesiastico). Versione – Introduzione – Note* (Roma 1980).
- Minisalle A., *La versione greca del Siracide. Confronto con il testo ebraico alla luce dell'attività midrascica e del metodo targumico* (AnBib 133; Roma 1995).
- Peters N., *Das Buch Jesus Sirach oder Ecclesiasticus. Übersetzt und erklärt* (Exegetisches Handbuch zum Alten Testament 25; Münster 1913).
- Pudełko J.J., „Powołanie Kobiety według Syracydesa”, *Verbum Vitae* 19/2011, 89–109.
- Sauer G., *Jesus Sirach / Ben Sira* (ATD Apokryphen 1; Göttingen 2000).
- Skehan P.W.-Di Lella A.A., *The Wisdom of Ben Sira, A New Translation with Notes* (AB 39; Doubleday 1987).
- Smend R., *Die Weisheit des Jesus Sirach erklärt* (Berlin 1906).
- Trenchard W.C., *Ben Sira's View of Women* (Chico, CA, 1982).
- Zapff B.M., *Jesus Sirach 25 – 51. Kommentar zum AT mit der Einheitsübersetzung* (Die Neue Echter Bibel 39; Würzburg 2010).
- Ziegler J. (ed.), *Sapientia Iesu Filii Sirach, Septuaginta: Vetus Testamentum graece auctoritate Societatis Göttingensis editum*, 12/2 (Göttingen 1965, ²1980).